

Si enim hoc esset verum convinceret ratio; sed hoc non admittitur a contraria sententia, sed potius dicitur quod reverentia religionis potest respicere Deum præcise ut sapientem, bonum, potentem, etc. solum propter quodlibet attributum sistendo in illo, et sicut ipsa ratione distinguuntur, sic reverentia propter quodlibet attributum distincta est; sicut charitas et fides, quæ respiciunt solum bonum, et verum divinum, etc. et alia attributa ut dominium, providentia, gubernatio, etc. adhuc circa creaturas sunt in Deo distinctæ formaliter a ratione creatoris, et sic distinctas venerationes terminare possunt. Et denique ex diversis motivis veneratio Deo exhibita diversitatem accipere potest; ex diverso enim motivo eadem excellentia diverso actu veneratur, ut in primo argumento suo intendit Suarez. Deficit ergo ratio D. Thomæ in hoc quod supponit, et non probat, quod veneratio religionis respiciat omnia attributa Dei sub una ratione formali solum, scilicet in ratione primi principii creationis tam in hoc articulo in corpore, et ad primum, quam in tertio sententiarum loco citato.

XII. Contra hoc tamen est, quod D. Thomas hoc principium supponit probatum ex natura religionis jam explicata articulo primo hujus quæstionis, quam colligit ex ipsa etymologia, nominis, quia religio dicitur a religando, et etiam religio explicat quamdam servitutem ad Deum sicut dulia ad creaturam, ut habet infra quæst. ciii, art. iii ad primum, quod latius explicuit opusculo XIX contra impugnantes religionem capite primo, in principio his valde notandis verbis: « Ut autem religionis naturam cognoscere valeamus hujus nominis originem inquiramus. Non igitur religionis, ut Augustinus in libro de vera reli-

gione innuere videtur a religando sumptum est. Illud autem proprie ligari dicitur, quod ita uni adstringitur, quod ei ad alia divertendi libertas tollatur. Sed religatio iteratam ligationem importans ostendit ad illud aliquem ligari, cui primo conjunctus fuerat, et ab eo distare incepit. Et quia omnis creatura prius in Deo exstitit quam in se ipso, et a Deo processit quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem, ideo rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primo conjuncta fuerat, etiam antequam esset, ut sic ad locum, unde exeunt flumina revertantur, Ecclesiastic. i. Et ideo Augustinus dicit in libro de vera religione: Religet nos religio uni omnipotenti Deo: et habetur in glossa, Romanorum xi, super illud: Ex ipso, et per ipsum, etc. » Ex his probatur efficaciter illud principium rationis distinguendo de perfectionibus, vel attributis divinis, quæ subsequuntur ad rationem creatoris ut dominium, providentia, gubernatio, etc. et de istis probatur sic.

XIII. Reverentia virtutis religionis est servitus quædam ad Deum; ergo respicit excellentiam divinam sub formalitate dominii. Patet consequentia, quia servitus formaliter est ad Dominum: unde si respicit aliquid, et non tamquam Dominum formaliter non est servitus formaliter, ista enim relative se habent, et talis et relativorum natura, quod unum non nisi correlativum formaliter respicere potest (non disputamus cum logicis si terminatur ad absolutum, vel relativum) sed solum theologicæ secundum rationes formales proprie, sicut filiatio non est nisi ad Patrem, sive ad fundamentum, quatenus generans fundat rationem patris, sic loquimur de ratione dominii, et servitutis secundum quod ratio dominii in Deo est per respectum, ad

servitutem creaturæ, quidquid sit ille respectus. Ratio autem dominii fundatur in aliquo alio titulo; ideo enim aliquis est dominus alterius, et habet subjectum sibi, vel quia emit, vel captivavit in bello, etc. Et in Deo fundatur ratio dominii in ratione creatoris ut habet D. Thomas articulo primo hujus quæstionis ad tertium dicens: « Manifestum est autem quod dominium convenit Deo, secundum propriam, et singularem quamdam rationem, quia scilicet, ipse omnia fecit, et quia summum in omnibus rebus obtinet principatum, et ideo specialis ratio servitutis ei debetur. Et talis servitus nomine patriæ designatur apud Græcos, et ideo ad religionem proprie pertinet. » Hæc sanctus doctor.

XIV. Et ratio est clara, quia cum habeat dominium a se, et non ab alio communicatum habet dominium, et principatum super creaturas secundum quod naturaliter ipsi subjectæ sunt, et hoc est quia ab illo habuerunt esse. Et constat, quod ratio gubernationis, et providentiæ sequitur ad creationem rerum, quas etiam conservat: ergo non alia virtute debet respici ratio dominii, et gubernatoris, et providentis in Deo nisi illa, qua respicitur ratio creatoris, quia istæ sunt rationes consecutæ, et quasi connaturaliter debitæ ad rationem creatoris. Unde eadem ratio formalis virtutis, quæ respicit rationem creatoris respicit etiam rationem dominii, et principatus, et gubernationis, seu providentiæ tamquam accessoriam, quod efficaciter convincitur in humanis. Filius enim per eandem virtutem pietatis speciem colit patrem ut principium generationis, et sui esse, et ut gubernatorem, et ut providentem, et ut habens dominium despoticum supra ipsum in quantum pater, et omnia ista pertinent

ad rationem patris, quia omnia sequuntur ad principium generationis, et ideo pertinent ad eandem virtutem pietatis. Ergo etiam omnia ista respectu Dei pertinent ad eandem virtutem religionis, quæ per excellentiam dicitur pietas in ordine ad Deum, ut habet D. Thomas infra quæstione ciii citata, articulo iii ad primum.

XV. De attributis vero antecedentibus adorationem creationis, ut de sapientia, et de bonitate, etc. hoc idem convincitur sic ex eodem principio servitutis: Quia servitus religionis exhibetur Deo, ratione sapientiæ debet esse quatenus per sapientiam subinduit rationem dominii correlativam servituti, sapientia enim ut præcise sapientia non est correlativa servituti, et sic non potest in hac præcisione servitutem specificare aut distinguere (idem est de bonitate, infinitate, etc.) Si autem subinduit rationem dominii procedit jam ratio facta, quod ratio dominii fundatur in ratione primi principii creantis, et respicitur ab eadem virtute, qua respicitur ratio creatoris tamquam accessoria ad illam, et sic ex hoc principio manet quod servitus religionis non potest formaliter respicere tamquam distinctivum aliquod attributum in Deo, nisi sub ratione primi principii creantis.

XVI. Secundo, idem ostenditur ex munere religandi quod est iterato ligare principio a quo creatura separata est, sed hoc non per peccatum, quia hæc intelligentia ut dictum fuit articulo primo non est universalis, et propria ad religionem in quocumque subjecto, quia in Christo, et in Beata Virgine est propriissima virtus religionis, et tamen non est separatio per culpam a Deo; sed intelligentia legitima est, quam tradit. D. Thomas in verbis allatis ex opusculo quatenus, scilicet esse

creatum per creationem ponitur extra Deum, et in hoc sensu quasi separatur ab illo, quod antea intra ipsum continebatur. Ex quo sic: Veneratio religionis religat creaturam Deo tamquam principium a quo discessit, sed discessit formaliter per rationem creatoris: ergo solum hanc rationem respicit. Si autem respicit sapientiam, vel bonitatem divinam erit religando creaturam sapientiæ, vel bonitati Dei: ergo quatenus creatura discessit a sapientia, vel bonitate Dei in qua continebatur antequam fieret: sed sapientia, vel bonitas non educit creaturam ex se, vel creatura non exit a sapientia, vel bonitate Dei a quibus continetur, nisi per rationem formalem creationis: ergo cultus, seu veneratio religionis non possunt respicere sapientiam, vel bonitatem Dei in se ut præscindunt a ratione principii creationis, sed quatenus concurrunt omnia hæc attributa in Deo ad creandum, ut explicatum est. Et sic ex ipsa natura religionis manet probatum, quod veneratio, seu cultus solum potest respicere in Deo formaliter hanc unicam rationem primi principii creationis, et omnia alia attributa, quæ respicit, et ut sub ista ratione comprehenditur.

XVII. Tertio, idem ostenditur ex natura hujus virtutis, quatenus ponitur pars potentialis justitiæ, et ex hoc ipso habet solvere aliquod debitum, quamvis imperfecte (ut supra dictum est) ex quo sic arguitur: Cultus, et veneratio religionis petit exhiberi Deo ad solvendum aliquod debitum: ergo non potest respicere Deum, nisi quatenus Deus est creator, et constituit creaturam debitorem; sed per sapientiam, et bonitatem, et alia attributa secundum se non habet hoc, quia nec hæc attributa sunt respectiva ad creaturas formaliter, sed solum quatenus communicat creaturæ per sapien-

tiam, et bonitatem, etc. aliquod donum ratione cujus creatura debet aliqualem recompensationem exhibere, quod facit per cultum, et subjectionem religionis. Sed primum donum, quod Deus creaturæ communicat est ipsum esse ad quod sequuntur alia dona: ergo creatura constituitur debitor Deo primo, et per se per creationem, et Deus habet rationem creditoris in quantum creans primo, et per se respectu illius. Et virtus, quæ ponitur in creatura ad solvendum debitum respicit formaliter Deum ut creatorem, et quidquid respicit in Deo solum est in ratione creatoris, quia nullum attributum causat in Deo debitum, nisi quatenus concurrat ad creationem, si sit ex attributis antecedentibus ad creationem, ut sapientia, et bonitas, potentia, etc. Si sit ex subsequentibus, ut dominium, et gubernatio, etc. est quatenus hæc debita fundantur in primo debito creationis, ut explicatum fuit in prima probatione. Si autem sunt alia debita ex aliis motivis materialiter respicientur a religione, ut patebit ad primum.

XVIII. Relinquitur ex his, quod hoc principium, quod ratio D. Thomæ in hoc articulo supponit in corpore, et ad primum, et in tertio sententiarum loco citato, scilicet, quod veneratio religionis est ad Deum secundum unam rationem, scilicet primi principii creationis, et quod omnia attributa, quæ respiciuntur ab hac veneratione attinguntur ab illa quatenus concurrunt ad rationem creationis, est certum secundum naturam virtutis religionis, quatenus ejus actus, qui est latria est servitus, quæ respicit dominium, quod fundatur in titulo creationis; et quatenus est religatio creaturæ ad principium a quo discessit per creationem; et quatenus est imperfecta justitia solvens debitum Deo,

quod debitum incurritur per creationem primordialiter. Unde nisi negando naturam religionis, videlicet, quod sit religatio, et naturam ejus actus, quæ est latria, scilicet, quod est servitus, et naturam partis potentialis justitiæ, non potest negari hoc principium D. Thomæ, quod veneratio religionis respiciat solum in Deo attributum, seu rationem formalem primi principii creatantis, et omnia alia, si aliquando illa respicit est ut comprehenduntur sub hac ratione formali. Admisso autem hoc principio demonstrative ostenditur conclusio ratione a principio posita, quod quia conceptus creatantis in Deo est ultimus, et simplicissimus, veneratio ad illa terminata est in specie infima, et atoma, et per consequens, quod virtus religionis est una in specie infima.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XIX. Ad primum respondetur concedendo, quod virtutes, quæ sunt ad alterum, diversificantur secundum diversam rationem debiti formaliter respectam. Negatur tamen minor, scilicet, quod sub religione reperitur diversa ratio debiti formaliter respecta. Unde illi quatuor tituli a Suarez in argumento allati, scilicet ex pacto, ex promisso, ex beneficio accepto, ex vi solius excellentiæ comprehenduntur sub religione solum cum distinctione materiali.

XX. Et ratio est jam allata pro conclusione, ubi visum est quomodo ex vi excellentiæ divinæ præcisæ a ratione principii creativi non potest exhiberi cultus, qui formaliter sit actus religionis attenda natura religionis, quæ est servitus, religatio, et solutio debiti, et excellentia divina, sicut sapientia, et bonitas, etc.

Si non subinduat rationem principii creativi non respicitur formaliter a religione propter has rationes, quia solum sub isto conceptu constituit creaturam debitorem, et sic titulus ex beneficio accepto est formalis hujus virtutis. Etiam titulus ex promissione, quia illa includitur in voto, induit rationem formalem, ut dicetur ad secundum. Titulus autem ex pacto potest pertinere ad diversas virtutes, quatenus ex motivo diversæ virtutis pactum est initum, et tunc potest imperari adimpletio talis pacti a religione.

XXI. Ad confirmationem respondetur cum D. Thoma infra quæst. cvi, articulo primo in corpore, ubi sic habet: « Dicendum, quod, sicut supra dictum est, secundum diversas causas ex quibus aliquid debetur necesse est diversificari debiti reddendi rationem, ita tamen quod semper in majori illud quod minus est continetur. In Deo autem primo, et principaliter invenitur causa debiti, eo quod ipse est principium omnium bonorum nostrorum, secundum autem in patre, etc. » Et post pauca: « Quia ergo non quidquid debemus Deo, vel patri, vel personæ in dignitate excellenti debemus alicui benefactori a quo aliquid particulare beneficium recipimus, inde est quod post religionem, qua debitum cultum Deo impendimus, etc. est gratia, seu gratitudo, quæ benefactoribus gratiam recompensat, et distinguitur a præmissis virtutibus, sicut quodlibet posteriorum distinguitur a priori quasi ab eo deficiens. » Hæc sanctus doctor in corpore; et ad primum ibidem inquit: « Sicut religio est quædam superexcellens pietas, ita est quædam excellens gratia, seu gratitudo. Unde hæc gratiarum actio ad Deum supra posita est (scilicet quæst. lxxxiii, art. xvii) inter ea quæ ad